

Andragógus vagy nevelő?

A Börtönügyi Szemle 1996/1. számában nagyon érdekes cikk jelent meg *Szondi Miklós* tollából. Az írás ráirányította a figyelmet a büntetés-végrehajtás nevelési területén dolgozó kollégák jövőbeli megnevezésével kapcsolatos szakmai vitára. A magunk részéről nem kívánunk reflektálni a „nevelővel” kapcsolatos szójátékra. Úgy gondoljuk*, ez legfeljebb arra kínálna kiváló lehetőséget, hogy más szolgálati ágakban dolgozó kollégákkal nyilvános, és nem túl tárgyyszerű vita alakuljon ki. Amivel viszont – véleményünk szerint – bővebben érdemes foglalkozni, az a nevelő vagy andragógus elnevezés közötti választás, illetőleg az andragógus-fogalom bevezetése a nevelő helyett. Ez utóbbi problémakört érdemes behatóbban megvizsgálni.

Bármilyen új fogalom bevezetése egy szakmai nyelvben nagy körültekintést igényel. Itt erről nincsen szó, hiszen az andragógus elnevezés élő, és bizonyos szakmai körökben gyakran használatos fogalom. Azt azonban nem lehet vitatni, hogy a büntetés-végrehajtás szakmai nyelvében ez idáig nem volt igazán otthonos. Tehát az andragógus elnevezésnek mindenképpen egyfajta új vonatkozású használatáról kell itt beszélnünk. Ilyen aspektusból viszont – megítélésünk szerint – szükséges a szóban forgó fogalom többszempontú vizsgálata.

Mindenképpen érdemes elméleti és gyakorlati oldalról megközelíteni a kérdést. Írásunkban elméleti megközelítésen a következőt értjük: Meg kell vizsgálni, hogy az andragógus kifejezés pontosan mit jelent, illetve jelentése mennyire „fedi le” a nevelési tevékenységet folytató büntetés-végrehajtási dolgozók munkakörét, illetve tevékenységét. Emellett szándékunkban áll a nevelő és az andragógus-fogalom összevetése is.

Ezen túlmenően fontos praktikusán átgondolni: e fogalom a börtönmindennapok gyakorlatában milyen módon érvényesül, mennyire használható az adott környezetben?

Közelítsük meg először tartalmi oldalról a kérdést. Az andragógus fogalmilag felnőtt képzésével foglalkozó szakembert jelent. A büntetés-végrehajtásban a fogvatartottak képzése jelenleg két formában valósul meg. Az egyik: általános iskolai oktatás 8 osztályt el nem végzett fogvatartottak részére. A képzést tanári diplomával rendelkező, a bv.-tól

* A többes szám a Cellárium alkotócsoportot jelöli.

független, általános iskolában is oktató tanárok végzik másodállásban. Másik formája a képzésnek a büntetés-végrehajtáson belüli szakképzés. Ez az általános iskolát már elvégzett fogvatartottak számára nyújt lehetőséget valamilyen szakma elsajátítására. A szakképzésben az oktató személyzetet elsősorban nem a bv. adja, hanem a különböző munkacsoportfejlesztő és -képző központok munkatársai. Természetesen nem kizárt, hogy a büntetés-végrehajtás valamelyik dolgozója megfelelő térítés ellenében szabadidejének terhére, szakmai oktatást tart a fogvatartottaknak. A nevelési szakterületen dolgozó bv.-s munkatárs tevékenységéhez sokkal inkább a nevelés, kevésbé a képzés, oktatás párosul. A *képzés*, *képez* szavakhoz feltétlenül kötődik valamilyen tárgy (mit?), valamint célhatározó (mire?). A nevelő viszont munkája során a fogvatartott pszichéjére történő ráhatással próbálja formálni annak személyiségét, alakítani jellemét. A bv. intézetekben dolgozó nevelők feladatköre meglehetősen szerteágazó, differenciált. Persze a velük kapcsolatban álló fogvatartotti állomány is meglehetősen az. Nehezen lenne indokolható, hogy a fiatalokkal foglalkozó nevelőket miért hívjuk andragógusnak. Hiszen az ő esetükben nem-hogy a képzés, de még a felnőttekkel való foglalkozás fogalmi eleme sem érvényesül. A neveléssel foglalkozók eddigi egységes elnevezésének felváltása a különböző intézetek jellegének megfelelő különböző elnevezésekkel, nem hordoz magában túl sok célszerűséget.

Ezek után járjuk körbe a *nevelés*, *nevelő* fogalmi kör jellegzetességeit. A szótár szerint *nevel*: testi, szellemi fejlődésben segít valakit, valamire; neveléssel valamilyen tulajdonságot, valamire való alkalmasságot igyekszik kifejleszteni benne. A nevelés jelentése a Magyar Értelmező Kéziszótár meghatározása szerint: a testi, szellemi fejlődés tudatos irányítása; iskolai órákon kívüli nevelés. Az a véleményünk, hogy a nevelő elnevezés fogalmilag sokkal jobban jelöli a nevelési szakterületen dolgozó bv.-s munkatársak tevékenységét. Kétségtelen tény, hogy a nevelés szó etimológiailag a *növésből*, *növekedésből*, illetve ennek elősegítéséből fejlődött ki. Tehát ez a kifejezés történetiségében elsősorban fiatalokkal kapcsolatos tevékenységet takar, az ő fejlődésüket támogató munkára vonatkozik. Ezzel együtt az Új Magyar Lexikon a fogalomnak az alábbi meghatározását adja: *nevelés tágabb értelemben az a tevékenység, amelyet az állami intézmények, társadalmi szervezetek a felnőttek társadalomba illeszkedése érdekében fejtenek ki*. Tehát a lexikon nem zárja ki a lehetőségét a nevelés kifejezés ilyen vonatkozású kiterjesztő értelmezésének. Ezen a gondolatmeneten továbbmenve a büntetés-végrehajtási szakirodalom a nevelésnek a következő meghatározását fogadja el: *A nevelésen azt a céltudatos, tervszerű és folyamatos ráhatást értjük, amely képessé teszi az embert arra, hogy bekapcsolódjon a társadalomba és a maga egyéni életcéljait, feladatait az adott társadalom keretei között megoldhassa*. Ez a definíció meglehetősen tágan határozza meg a nevelési tevékenységet. Azt viszont nehezen lehetne vitatni, hogy exponenciálisan sokkal jobban megközelíti a nevelői tevékenység lényegét, mint az andragógus kifejezés. Könnyen belátható, hogy a büntetés-végrehajtás keretein belül folytatott nevelői munka nem összemérhető az úgynevezett „civil szférában” folytatott, hasonló kifejezéssel jelölt tevékenységgel. A bv. egész világa, a munkahely jellege átszínezi a civil élet nevelőjéről alkotott képet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a nevelőtiszt ne végezne nevelői munkát. A nevelő kifejezés el-

vetését, úgy gondolom nem indokolja az a tény, hogy úgymond a bv. intézetben belül a nevelés tágabb meghatározását figyelembe véve nemcsak a nevelő nevel. Csak röviden szeretnénk utalni arra, hogy bár a jogászai tevékenység végzéséhez jogi egyetemi végzettség szükségeltetik, és az ilyen végzettséggel rendelkező embereket nevezik jogásznak, ez azonban nem jelenti azt, hogy más nem foglalkozik munkája során jogszabályok értelmezésével. Természetesen a példák sora hosszan folytatható: pszichológus, ápoló stb. Nyilvánvalóan adódik a következtetés: egy-egy munkakör megnevezése nem zárja ki azt, hogy más is foglalkozzon ugyanolyan vagy hasonló tevékenységgel.

Ehhez a gondolatkörhöz kapcsolódik, hogy az andragógus elnevezés esetleges bevezetése magával hozná az andragógusi végzettséggel rendelkező, illetve ilyen jellegű felsőfokú végzettséget nem szerzett kollégák közötti különbségből adódó feszültséget. Valószínűleg a bv.-n belül, illetve az azon kívül dolgozó andragógusok körében is némi visszatetszést keltene a fogalom ilyen kiterjesztő értelmezése.

Ezek után térjünk át az andragógus elnevezés gyakorlatban történő érvényesülésének vizsgálatára. A büntetés-végrehajtási intézetekben fogva tartott állomány minősége általában van. Azt azonban tényként megállapíthatjuk, hogy a fogvatartottak iskolázottsága meglehetősen alacsony fokú. Ez nemcsak a konkrétan kimutatható végzettség tekintetében mutatkozik meg, hanem ezen túlmenően is. Európai mércével mérve viszonylag magas az analfabéták, félanalfabéták aránya. Itt elsősorban rejtett analfabétizmusra gondolok. Ez konkrétan azt jelenti: papíron lehetséges, hogy elvégzett valaki 2, 3, 4 osztályt általános iskolában, de nem biztos, hogy tud írni-olvasni. Ilyen körülmények között nehezen védhető – megítélésünk szerint – az az álláspont, amely a magyar nyelvtől idegen kifejezés bevezetését pártolja. Az andragógus kifejezés még a művelt, felsőfokú végzettséggel rendelkezők körében sem tekinthető egyértelműen ismertnek. Az andragógiához szorosan nem kötődő területen dolgozó diplomások nagy többsége nem is ismeri az andragógus kifejezést. Ezek után nem várható el, hogy a többnyire középfokú végzettséggel sem rendelkező fogvatartottak ismerjék, használják, és főként elfogadják ezt az elnevezést.

A beszéd célja valamilyen információ átadása. Ez úgy történik, hogy az adó jelet bocsát ki, amelyet a vevő megért. Ehhez azonban szükséges, hogy az üzenethordozó jel olyan legyen, amelyet az adó és a vevő egyaránt megért, le tud fordítani. Ezenkívül fontos, hogy az adott jel azt a valóságot tükrözze, amelyet meg kíván jeleníteni. Miután a szó hangalakja, leírt változata is jel, illetve jelsor, egy kifejezés használatának létjogosultságát az adott szöveg környezete, funkciója dönti el, illetve az a tény, hogy kinek szánjuk a szöveget. Gondoljunk utána, az andragógus, illetve nevelő elnevezések a büntetés-végrehajtás világában milyen szövegösszefüggésben jelennek, jelennének meg! Egyrészt különböző szakmai szövegekben használatosak. Ezen a területen, úgy véljük, egyenrangú a két kifejezés. Másrésztől azonban a börtönhétköznapi világban, a körletek világában is meg kell néznünk érvényesülésüket. Nos, nehezen elképzelhető, még egy esetleges hivatalos bevezetés mellett is, hogy a felügyelők és fogvatartottak az egymás közti érintkezésben az andragógus elnevezést használnák. A körletek légkörébe nem nagyon illik bele egy ilyen idegen szó. Véltetően nagyon csekély lenne a határfoka az ismeretlen, magyarul nem érthe-

tő kifejezés használatának. Sokkal valószínűbb, hogy mindenki a jól bevált nevelő kifejezést használná továbbra is. Hozzá tartozik a képhez, hogy a nevelőnek „hivatalból” közvetlen viszonyt kell kialakítania a fogvatartottakkal, amelyet nem segítene elő az andragógus elnevezés általánossá tétele. Köztudott, hogy a fogvatartottak elég nagy százalékban a Gyermek- és Ifjúságvédő Intézetek világából kerülnek az utcára, majd a börtönbe. Így számukra a „nevelő” szó kifejezetten az otthonosság érzetét kelti.

Összességképpen megállapíthatjuk, hogy az andragógus elnevezés bevezetése is csak úgy érhető el, ha a fogalmat kiterjesztően alkalmazzuk. Sőt véleményünk szerint a nevelő kifejezés sokkal nagyobb mértéken megközelíti a nevelői tevékenység lényegét. Ráadásul a büntetés-végrehajtás légkörétől idegen a mindennapok során a fogvatartottakkal való érintkezésben az idegen szavak és kifejezések használata. Ezen túlmenően, úgy gondolom, a nevelőfogalom bevált, és ha némi kiterjesztés szükséges is alkalmazásához, a körletek világában mindenki számára elfogadott. Így megítélésünk szerint az andragógus elnevezés bevezetése a nevelő helyett sem nem indokolt, sem nem szükséges.

Forgács Judit

A szójátékhoz

Maximálisan egyetértek azzal, hogy a nevelés szó már nem fedi a valóságot. Azért sem, mert napjainkban intézeteinkben hiány van nevelőkből, így egy nevelőre sok elítélt, netán több elítélts csoport jut. A megnövekedett feladat és az elítéltszám miatt szinte alig marad idő a klasszikus nevelésre. Napi munkánk nagy része szinte kezelés, ügyintézés, az elítéltek ügyes-bajos dolgainak rendezése.

Többször hallottam már a „kezelő” kifejezést a „nevelő” helyett. Ezt nem tartottam helyesnek, hiszen annak ellenére, hogy munkánk nagy részét a kezelés teszi ki, azért nem felejthetjük el, hogy fő célunk mégiscsak nevelés, tehát személyiségformálás. Munkatársaimmal egyetértésben sokkal megfelelőbbnek tartom az „andragógus” kifejezést, mert jobban takarja munkánk lényegét (bár nem kedvelem az idegen szavakat). Nevelni kifejezetten gyerekkorban lehet. A mi helyzetünkben pedig inkább a felnőttkorúak személyiségformálása a feladat.

Ezt a témát megvitattam néhány munkatársammal, akik közvetlenül a fogvatartottakkal foglalkoznak. Érdekes beszélgetés alakult ki a felügyelőkkel, főfelügyelőkkel. Egyöntetű volt a véleményük, hogy a mai nevelés már egyáltalán nem nevezhető annak. Szerintük is elfogadhatóbb az andragógus kifejezés. Azonban egyikőjük sem érzi magát a nevelési folyamat részesének, mivel a napi munka során a legtöbbször azt tapasztalják, hogy az elítéltek azért viselkednek jól, mert ezzel valamit el akarnak érni, tehát színészkednek, konformisták. Ez teljes mértékben igaz és ilyen esetben a felügyelő gumibottal az oldalán, az őr fegyverrel a toronyban vagy egyes munkáltatásoknál nem tud nevelési feladatokat ellátni, hiszen az elítélt másképpen viszonyul hozzá – még ha konformista magatartást tanúsít is –, mint más hagyományos, civil helyzetekben.

A felügyelők véleményével ellentétben szerintem a körleten dolgozó bármely bv.-s mindenféleképpen részese a nevelési folyamatnak, hiszen nemcsak utasításokat ad ki és feladatokat hajtát végre, hanem apró megjegyzésekkel formálhatja is a fogvatartott személyiségét.

Bizonyos értelemben azonban igaza van a felügyelőknek, amikor azt mondják a konformista elítéltekre, hogy nevelhetetlenek. Bentléte alatt úgy tűnik, hogy a fogvatartott megjavult, mintarab lett és kiváló személyiség, hiszen itt, a börtönben így viselkedik. Ezért akár azt is mondhatnánk, hogy jól dolgozik a nevelés, hiszen az említett elítéltek kifogástalanul viselkednek. Azonban tudjuk, hogy ez csak látszat, hiszen ezzel a magatartással csak el akarnak érni valamit. Bizonyítja ezt a többszörös visszesők nagy száma.

A nevelés nem nevezhető igazán annak, ezért jobban illik rá az a kifejezés, hogy andragógia, mert talán közelebb áll ahhoz, amit a munkánk takar.

Végül megjegyzendő, hogy igaza volt az egyik főfelügyelőnek akkor, amikor azt mondta: az elítélteket először nyitottabbá kell tenni ahhoz, hogy nevelhetők legyenek! Talán ez lenne a feladata a andragógusnak!?

Nyéki Károly

Sopronkőhidai vélemény

A nevelő kifejezés már beépült a köztudatba, elsősorban a bv.-s köztudatba, tehát szinte mindenki tudja vagy legalábbis sejti, hogy mit takar (a legtöbb esetben persze nem akarják tudni). Ha a mindennapi embertől ennyire idegen elnevezést vezetnénk be, a nevelőket már a nevükkel is elkülönítenénk a bv. egésztől. A bv. dolgozóival kellene először teljes mértékben megismertetni a nevelő mindennapi feladatát, tevékenységi körét és ha ezzel tisztában vannak, akkor lehetne új megnevezést bevezetni.

A civil világban az andragógia kifejezést talán könnyen el lehetne fogadtatni, ha azt megfelelően bevezetik, „szoktatással” elfogadtatják. Tartani lehet azonban attól, hogy használata esetén ezt a kifejezést a nevelők „különcködő” lépésének tekintenék. Azt, hogy új megnevezést kapjunk, amely igazán takarja munkánkat, csak akkor látjuk jónak, ha az megfelelő egyeztetés után történik.

Aranyos Zoltán

Idézőjelben

A kérdés felvetése jogos és időszerű. Ma már a nevelő szó korábbi (pártállami) értelmezése kifakult. Nagyrészt a szociális ügyek intézése hárul azokra az emberekre, akik nevelői státuszt töltenek be, az új kollégákat pedig már szociális ügyintézőként veszik fel. Akkor tehát ki az, akit andragógusnak kellene nevezni? A kérdés nehéz, mindenkép-

pen gondolkodásra késztet. A neveléshez szükség van kontaktusra. Lehet nevelni a médián (tv., újság stb.) keresztül is. A bv. intézetekben személyes érintkezéssel keresztül valósul meg. Adott esetben nevelhet az ór, a felügyelő, az intézetparancsnok is. Mindenki, az intézet falain belül, aki szociálisan érzékeny, megragadhatja az alkalmat a nevelésre.

De a nevelés szó sok esetben nem igazán alkalmas, ezért a későbbiekben idézőjelben használom ott, ahol úgy érzem, nem a legmegfelelőbb. Hiszen nevelhető-e mindenki? Ha saját gyermekeink nevelése gondot okoz, problémák jelentkeznek, akkor vajon milyen hatékonysággal „nevelhetünk” deviáns viselkedésű felnőtteket? Akkor, amikor a megfelelő szón gondolkodunk, eszünkbe jut-e a fontosabb, aminek mércéje lenne a visszaeső bűnözés eltűnése, a bűnözők „megjavulása”.

Nagy feladat hárul azokra a bv. dolgozókra, akik az intézeten belül közvetlen kapcsolatba kerülnek az elítéltekkel. Ez a sajátosan zárt világ kiegyensúlyozott, összehangolt, céltudatos és magas szakmai színvonalú munkát követel meg azoktól, akik ezt élethivatásuknak választották. Bármilyen nevelési programot dolgozunk is ki, figyelembe kell venni azt a tényt, hogy sokkal többet „nevelünk” akkor, amikor nem ez a konkrét célunk, mint akkor, amikor tudatosan „nevelni” akarunk. Tudnunk kell, hogy az elítéltek mindig nyitott szemmel és füllel járnak, minden rezzenésünkre figyelnek.

Egész lényünkkel, azzal, ahogy megoldunk egy problémát, ahogy a kollégáinkkal viselkedünk, verbális és nem verbális kifejezőeszközeinkkel olyan hatást érhetünk el, amely az elítélt személyiségére pozitívan hathat.

Nem hiszek abban, hogy egy felnőtt a szó eredeti értelmében nevelhető, de mindent megteszek azért, hogy adjak magamból, gondolataimból azoknak, akikkel munkám során kapcsolatba kerülök, legyen az akár elítélt. Gyökeresen megváltoztatni nem tudjuk azt a deviáns értékrendet, ami a családon, a környezetben keresztül rögzült és felnőtt korra személyiséggé formálódott, de bármilyen kis pozitív elmozdulást eredménynek kell tekintenünk, ami arra utal, hogy legközelebb nem követ el bűncselekményt.

Becsületről, tisztességről pedig csak akkor beszélhetünk, ha hiszünk benne, és mi magunk is így élünk.

A szó jó, hogy andragógus, de fontos, hogy azok az emberek, akiket majd e szavakkal illetünk, valóban mindent megtegyenek a felnőttek, jelen esetben az elítéltek „neveléséért”, feladatuk ne csak a szociális ügyek intézéséig terjedjen.

Tanács Timea